

4. Визер В. В. Живописная грамота. Основы пейзажа / Виктория Владимировна Визер. – СПб. : Питер, 2007. – 192 с.
5. Маслов Н. Я. Пленэр. Практика по изобразит. Искусству : учеб. пособие [для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов.] / Николай Яковлевич Маслов. – М. : Просвещение, 1984. – 112 с.
6. Молева Н. М. Константин Коровин. Жизнь и творчество / Н. М. Молева. – М. : Искусство, 1963. – 561 с.
7. Поташиник М. М. Требования к современному уроку : методическое пособие / Марк Максимович Поташиник. – М. : Центр педагогического образования, 2008. – 272 с.
8. Тютюнова Ю. М. Пленэр: наброски, зарисовки, этюды : учебное пособие для вузов / Юлия Михайловна Тютюнова. – М. : Академический Проект, 2012. – 175 с.
9. Художньо-педагогічна практика майбутніх учителів. Образотворче мистецтво / [К. М. Васильківська, В. М. Гармата, Л. В. Плазовська, К. С. Шалварова]. – К. : Політехніка, 2007. – 40 с.

Сова О. С. Учебная творческая пленэрная практика в системе профессиональной подготовки будущего учителя изобразительного искусства

Учебно-творческая пленэрная практика является одной из важнейших частей учебного процесса вуза по подготовке будущих учителей изобразительного искусства к профессиональной деятельности. В статье представлены основные подходы к организации учебно-творческой пленэрной практики в контексте требований Государственного стандарта высшего образования и Болонского процесса. Определены цели проведения пленэра, выделены основные требования к выполнению этюдов пейзажа. В статье изучена важная роль преподавателя – руководителя практики в процессе формирования мотивации к творческой деятельности и самореализации студентов, активизации их продуктивной работы на открытом пространстве.

Ключевые слова: учитель изобразительного искусства, живопись, пленэрная практика, пейзаж, креативность.

Sova O. S. Educational creative plein-air practice in the system of professional preparation of future teachers of fine arts

Teaching creative plein-air practice is one of the most important parts of the educational process of the University in the preparation of future teachers of fine arts in professional activities. The article presents the main approaches to teaching creative plein-air practice in the context of the requirements of the State standard of higher education and the Bologna process. Defined the purpose of conducting open air, as well as basic requirements etudes landscape. The article explored the important role of teacher – head of the practice in the process of formation of motivation for creativity and self-realization of students, enhancing their productive work in open space.

Keywords: the teacher of fine arts, painting, plein-air practice, landscape, creativity.

УДК 37.015.31:7

Соломко І. П.

**КРИТЕРІЇ ДІАГНОСТИКИ СФОРМОВАНОСТІ
ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

У статті розглядається проблема формування основ художнього мислення молодших школярів, що займає винятково важливе місце в теорії та практиці сучасної мистецької освіти. Визначаються та обґрунтовуються критерії: ціннісно-орієнтаційний, когнітивний, практично-творчий та показники рівня сформованості художнього мислення молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Запропоновані можливі шляхи поетапного формування художнього мислення молодших школярів у процесі образотворчого навчання. Розкрито вплив образотворчої діяльності на розвиток основ художнього мислення особистості молодшого школяра.

Ключові слова: художнє навчання, художнє мислення, молодші школярі.

У сучасній соціокультурній ситуації мистецько-педагогічна освіта покликана розробляти прогресивні форми навчання, створювати нові методики з метою оновлення навчально-виховного процесу та підвищення рівня його ефективності. Потреба в дослідженні розвитку художнього мислення у дітей молодшого шкільного віку усвідомлюється як актуальна проблема сучасної мистецької освіти.

Найбільш сприятливим для формування основ художнього мислення засобами образотворчого мистецтва є молодший шкільний вік, оскільки саме в цей період закладається базова культура людини, фундамент усіх видів мислення. Молодший шкільний вік – початковий етап послідовного прилучення до свідомого мистецького навчання при належно організованому педагогічному процесі. Ефективним засобом формування художнього мислення молодших школярів є творча діяльність, яка втілює в собі загальнолюдські цінності, несе яскраво виражену естетичну спрямованість.

Формування основ художнього мислення молодших школярів засобами образотворчого мистецтва сприяє більш повному використанню інтелектуального, мотиваційного, емоційного, діяльнісного, творчого потенціалу дітей. Найбільш ефективною формою у цьому процесі, на нашу думку, виступають уроки образотворчого мистецтва, на яких створюються умови для повного та ефективного навчання дітей умінням творчого пошуку та сприяють формуванню художнього мислення молодших школярів.

Вітчизняна педагогіка має в своєму розпорядженні змістовні сучасні дослідження на теми соціального спрямування мотиваційної сфери школярів, їх духовного зростання та розвитку (І. Зязюн, Л. Масол, О. Олексюк, О. Рудницька). Суть соціального виховання позначається передусім в актуалізації національної ідеї, в орієнтації навчально-виховного процесу на гуманістичні цілі, на формування в учнів загальнолюдських ціннісних орієнтирів.

Формуванню творчих здібностей, зокрема художнього мислення присвячені праці багатьох сучасних педагогів таких як: М. Адаменко, О. Бабенко, О. Бурлакова, Д. Важнича, Г. Войтун, О. Гавелі, Г. Грибан, Л. Григоровська, О. Довга, В. Зайцева, В. Клименко, Т. Панько, Л. Масол, Л. Момот, О. Рудницька, А. Ситченко, Г. Токань, А. Усатог, Я. Чеботова, І. Юрас, Н. Шкляєва, Є. Шорохова. Всі вони сходяться в тому, що ефективність розвитку художнього мислення залежить передусім від навчання і виховання та від попереднього досвіду мислинневої діяльності кожної особистості.

Отже, педагогічний потенціал художнього мислення полягає в тому, що воно є цілісним відображенням людини та оточуючої її дійсності. Відповідно становлення цілісної особистості є найбільш досяжним через розвиток художнього мислення та її естетичного ставлення до дійсності як сутнісного аспекту динамічної відкритості особистості в світ.

Останні дослідження в галузі методики мистецького навчання розглядають зазначені завдання в ракурсі вивчення особливостей формування творчих здібностей молодших школярів у процесі образотворчої діяльності (В. Рагозіна) динамічної структури художнього мислення (Л. Смольська) як процесу накопичення асоціацій (М. Філоненко) єдність інваріантної та варіативної складових (О. Кайдановська). Проте, звичай, поза увагою дослідників залишаються питання діагностування сформованості художнього мислення дитини.

Метою статті є визначення та наукове обґрунтування критеріїв та показників рівня сформованості художнього мислення молодших школярів.

Дослідження передбачало вирішення наступних завдань: розробити критерії та показники сформованості художнього мислення молодших школярів; з'ясувати особливості прояву компонентів структури художнього мислення молодших школярів у

процесі образотворчого навчання; виявити рівні сформованості художнього мислення молодших школярів згідно з розробленими критеріями та показниками; відстежити динаміку формування рівнів художнього мислення молодших школярів та провести порівняльний аналіз кількісних і якісних показників у контрольній та експериментальній групах.

Для діагностування стану сформованості художнього мислення молодших школярів, визначення рівнів вираження досліджуваного феномена, виявлення типових ускладнень розвитку мисленнєвої діяльності учнів у процесі образотворчого навчання та визначення шляхів їх подолання було розроблено програму дослідно-експериментальної роботи, що передбачала проведення констатувального і формувального етапів експерименту.

Відповідальним і складним завданням пошукової роботи було обґрунтування критеріїв та показників сформованості основ художнього мислення молодших школярів.

В нашому дослідженні при розробці критеріїв та показників ми орієнтувалися на положення Державного стандарту початкової загальної освіти, що головною метою освітньої галузі "Мистецтво" визначає формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду. Для досягнення зазначеної мети державний освітній документ орієнтує на виконання таких завдань: виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів і потреб, естетичних ідеалів, здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, оцінювати естетичні явища; формування в учнів на доступному рівні системи художніх знань і вмінь, яка відображає цілісність та видову специфіку мистецтва; розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, їх художніх здібностей і мислення, здатності до самовираження та спілкування.

Навчальна програма з образотворчого мистецтва для 1-4 класів пронизана ідеєю засвоєнням учнями специфіки різних художніх мов. Для цього залучаються специфічні мистецькі терміни з живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва, музики, театру, кіно, хореографії. Учні в процесі емоційно-образного сприймання творів мистецтва та практичної діяльності поступово оволодівають новими поняттями. Образотворчі знання є джерелом формування мисленнєвого апарату молодшого школяра.

Сформованість художніх умінь молодших школярів забезпечує збагачення їх емоційно-почуттєвого, інтелектуального, духовного досвіду, що виступає суттєвим фактором їх цілісного особистісного розвитку. Образотворча діяльність учнів впливає на їх психічний стан, створює правильні моторні навички, зміцнює пам'ять, стійкість та зосередженість уваги, стимулює творчу фантазію. Засвоєння соціокультурних здобутків людства, що відображені в художніх образах, забезпечує їх перехід у поле особистісних смислів дитини в процесі постійної, систематичної художньої діяльності.

Аналіз змісту структурних компонентів художнього мислення молодших школярів дозволив обґрунтувати критерії сформованості досліджуваного компонента, необхідні як для оцінки рівня сформованості образотворчих умінь учнів, так і для моніторингу формуючих цю діяльність педагогічних дій вчителя.

Виокремлено такі критерії: ціннісно-орієнтаційний, когнітивний, практично-творчий. Показниками ціннісно-орієнтаційного критерію є: здатність емоційно відгукуватись на художні образи; прагнення спілкуватись з художніми творами як вітчизняного, так і зарубіжного мистецтва; частота спілкування з художніми творами; спрямованість на розвиток власного творчого потенціалу; вибірковість художніх уподобань і тяжіння до їх обґрунтування, оціночного ставлення в процесі комунікації.

Когнітивний містить такі показники, як знання найбільш значущих творів образотворчого мистецтва в його різних видах і жанрах; розуміння елементарних понять

теорії образотворчого мистецтва та вміння застосовувати їх на практиці; орієнтація на розширення мистецького тезаурусу на основі спілкування з творами мистецтва; самостійне перенесення мистецьких знань та вмінь у ситуації художньої діяльності.

Праксично-творчий критерій визначається такими показниками, як здатність інтерпретувати художні образи; прагнення до саморозвитку в процесі навчання образотворчого мистецтва; активність і успішність в процесі перенесення знань з образотворчого мистецтва в сферу художньої діяльності; відмова від шаблону в процесі художньої творчості.

Мотиваційний компонент структури художнього мислення розкриває реакцію дитини на художній твір, що залежить від того, яку цінність даний об'єкт має для цієї дитини, оскільки в основі осмисленого сприйняття художньо-образного матеріалу лежать ціннісні орієнтації учнів. Ціннісні орієнтації у філософії визначаються як "найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом людини, всією сукупністю її переживань і такі, що відокремлюють значуще від неістотного" [3]. І. Кон розглядає орієнтацію як цілісну систему настанов, у світлі якої індивід (група) сприймає ситуацію і обирає відповідний спосіб дії. Ціннісна орієнтація як виявлення індивідуальної свідомості є проекцією на площину емпіричної психіки людини певної цінності, результатом об'єктивації особистості в процесах її світосприйняття (естетичний компонент), світоосмислення (аналітичний компонент) і співперетворення (етико-діяльнісний компонент). Разом вони становлять цілісне світовідношення особистості.

Ціннісно-орієнтаційний критерій засвідчує чутливість художнього сприйняття дітей, їх здатність до емоційного співпереживання художнього образу, емпатичного проникнення в задум автора, та уміння на їх основі створювати власні твори. Відомо, що діти 6-7 років досить емоційно і безпосередньо сприймають художні образи. Саме це дало підставу виділити в якості критерію мотиваційного компонента художнього мислення ціннісно-орієнтаційний як прояв емоційного збудження та естетичного задоволення під час сприймання, вивчення художніх творів та виконання творчих робіт, прагнення школяра пізнавати мистецтво, та його природу, як характеристику мотивів та особистісних якостей, що допомагають продуктивній участі дитини в художньо-творчій діяльності.

Когнітивний компонент художнього мислення характеризується спрямованістю молодшого школяра на отримання нових мистецьких знань, практичних умінь і навичок. Аналіз сучасної соціокультурної ситуації визначає необхідність спрямування відбору змісту навчання образотворчому мистецтву на твори, сповнені життєво-досвідного значення. Важливо також співвідносити особистий досвід і теорію. Вміти читати і розкодовувати особливу мову мистецтва, як вважає О. Демчук [2], означає бути багатим не тільки на емоції, а й на знання. Мистецькі знання формують понятійний апарат, за допомогою якого дитина здатна оцінити художній рівень майстерності митця.

Для цього особливого значення набуває формування в учнів нестандартного художнього мислення. Адже навчальною ситуацією, яка створює мотивацію створення мистецького продукту, є, в першу чергу, "...ситуація продукування оригінальних образів, що виражають думки і почуття дитини" [4] і за допомогою яких відкриваються естетичні та моральні цінності світу [5].

Критеріальною основою праксично-творчого компонента художнього мислення є готовність та самореалізація в художній творчості та у процесі сприймання творів мистецтва. Прояви художнього мислення найбільш яскраво можна спостерігати в процесі творчої діяльності дітей. Дитині властиве творче сприйняття дійсності, воно відображає її ставлення до довкілля і завжди провокує створення нових образів. Здатність породжувати нові образи пов'язана з умінням перетворювати буденну дійсність [1]. Рівень

сформованості творчих здібностей залежить від розвитку художньої уяви, яка безпосередньо пов'язана зі становленням образу. В основному діти цього віку можуть створювати нові образи, пов'язані з перетворенням і переробкою вражень минулого досвіду, хоча художній досвід у них ще відносно невеликий. Поєднуючи в своїй уяві різні, іноді протилежні або випадкові образи, дитина пізнає світ, відкриваючи нові риси предметів і явищ, а також намагається вдосконалити його в своїх роботах. Л. Шрагіна, характеризуючи творчий процес, звертає увагу на уяву як фактор, що забезпечує підбір засобів творення образів [6]. Творчість можлива там, де є місце психологічній активізації на основі художнього мислення.

Ціннісні орієнтації, мистецькі знання та творча діяльність тісно пов'язані між собою як цілісне функціональне утворення. Так, ціннісні орієнтації формуються в процесі оцінювання конкретних мистецьких творів. З іншого боку, вони спрямовують оцінювання до мистецтва. При цьому розвиток ціннісних орієнтацій спонукає до емоційного відгуку на мистецтво, а також до створення власних художніх образів. Таким чином, запропонована критеріальна система сформованості художнього мислення молодших школярів забезпечує цілісність та взаємозв'язаність моніторингу всіх компонентів досліджуваного феномена.

Вищезазначене дозволяє дійти таких **висновків**:

1. Всі зазначені критеріальні ознаки базуються на категорії художнього мислення, в процесі якого людина осягає не окремі художні образи, а цілісний образ світу. Оскільки образи мистецтва взаємодіють з неповторним внутрішнім світом суб'єкта мислення, то особистісні якості учнів знаходять свою проекцію в структурі формування художнього мислення та водночас самі формуються залежно від нього.

2. Визначені критерії та показники сформованості художнього мислення молодших школярів було взято за основу педагогічного діагностування рівнів сформованості означеного феномена в учнів молодших класів загальноосвітніх шкіл України. Проблема формування основ художнього мислення молодших школярів є складною та багатогранною і займає винятково важливе місце в теорії та практиці сучасній мистецькій освіті. Саме тому ця тема є перспективною і потребує подальших спеціальних досліджень.

3. Обґрунтовані загальні критерії та показники рівня сформованості художнього мислення, необхідні як для оцінки рівня сформованості образотворчої діяльності учнів, так і для оцінки формуючих цю діяльність педагогічних дій.

Використана література:

1. *Выготский Л. С.* Воображение и творчество в детском возрасте: психолог. очерк. / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – 94 с.
2. *Демчук О.* Сходинки до Парнасу // Українська мова і література в середній школі / О. Демчук. – 2000. – № 5. – С. 142-153.
3. *Кон И. С.* Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 254 с.
4. *Раппопорт С. Х.* От художника к зрителю / С. Х. Раппопорт. – М. : Сов. художник, 1978. – 237 с.
5. *Роменець В. А.* Психологія творчості / В. А. Роменець. – Київ, 2001. – 180 с.
6. *Шрагіна Л. І.* Технологія розвитку креативності / Л. І. Шрагіна. – К. : Шкільний світ, 2010. – 160 с.

Соломко І. П. *Критерії діагностики сформованості художнього мислення молодших школярів.*

В статтє рассматривается проблема формирования основ художественного мышления младших школьников, которое занимает исключительно важное место в теории и практике современного художественного образования. Определяются и обосновываются критерии: ценностно-ориентационный, когнитивный, праксично-творчий и показатели уровня сформированности художественного мышления младших школьников средствами изобразительного искусства. Предложенные возможные пути поэтапного формирования

художественного мышления младших школьников в процессе изобразительной учебы. Раскрыто влияние изобразительной деятельности на развитие основ художественного мышления личности младшего школьника.

Ключевые слова: художественная учеба, пути формирования художественного мышления, младшие школьники.

Solomko I. P. Diagnostic criteria of formation of creative thinking juniors.

The problem of forming of bases of the artistic thinking of junior schoolchildren, that occupies an exceptionally important place in a theory and practice of modern artistic education, is examined in the article. Criteria are determined and grounded: valued-orientation, *когнитивный, практично-творчий* and indexes of level of formed of the artistic thinking of junior schoolchildren by facilities of fine art. Offered possible ways of the stage-by-stage forming of the artistic thinking of junior schoolchildren in the process of graphic studies. Influence of graphic activity is exposed on development of bases of the artistic thinking of personality of junior schoolboy.

Keywords: artistic studies, ways of forming of the artistic thinking, junior schoolchildren.

УДК 398.332.4:745

Стрілець О. В.

ДІДУХ ЯК РІЗНОВИД УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОДИЗАЙНУ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

У статті розглядається один з елементів українського етнодизайну – дідух, його використання у формуванні духовності та національної культури підростаючого покоління. У традиції українського народу постать дідуха має різноманітне значення: це найперший предок народу; також люди в цьому образі уособлювали постать Господа; іншим разом виступає прадід як первісний ідеальний господар. Пропонуються методи та форми організації майстер-класів з українського декоративно-прикладного мистецтва та аналізується досвід роботи викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

Ключові слова: етнодизайн, духовність, національне виховання, народні традиції, звичаї, обряди, дідух, духовна культура, формування особистості.

Проблема формування духовності та національної культури української молоді є надзвичайно актуальною, оскільки пов'язана з таким поняттям, як формування особистості. В наш час дуже часто можна почути заклики про підняття національної свідомості людини та виховання справжнього громадянина. Основою для цього є, в першу чергу, виховання високодуховної особистості. Проблема формування духовності у молоді – одна з головних проблем нашої держави. Успішний розвиток демократичних процесів в Україні залежить від багатьох умов, серед яких провідне місце посідає духовне відродження громадян, гармонізація соціального життя нації.

Як відомо, мистецтво є невід'ємною частиною духовної культури людства завдяки його художньо-образній формі, що емоційно впливає на психіку особистості, сприяє розвитку її активності, творенню краси в навколишньому світі, внутрішньому самовдосконаленню. Духовною є діяльність людини, завдяки якій стан людства його власними зусиллями підноситься на більш високий ступінь проявів.

Відомий український філософ Григорій Сковорода вважав, що поняття "духовність" є похідним від слова "дух" (лат. "spirit" та грец. "pneuma"), що означає рухливе повітря, повівання, дихання, носія життя. Дослідження вчених Л. С. Виготського, Є. П. Крупника, О. М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна переконливо доводять, що завдяки творам мистецтва